

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ
ΠΕΡΙ ΗΧΩΝ, ΠΕΡΙ ΜΕΛΟΥΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΜΑΡΤΥΡΙΩΝ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Κεφ. Α'. Περί ἡχων.

Οἱ ἡμέτεροι μουσικοδιδάσκαλοι ἐκ τῶν πολλῶν ἐν τῇ Μουσικῇ ἡχων παρεδέχθησαν διὰ τὴν ἀγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν μόνον ὀκτώ, ὅσους δηλ. ἐθεώρησαν καταλλήλους καὶ πληρέστερον ἀνταποκρινόμενους πρὸς τὸ ὕψος καὶ τὴν σεμνοπρέπειαν τῆς θείας λατρείας. Οἱ ὀκτὼ ἡχοι ὁμαζοῦνται: Πρῶτος, Δεύτερος, Τρίτος, Τέταρτος, Πλάγιος τοῦ Πρώτου, Πλάγιος τοῦ Δευτέρου, Βαρὺς καὶ Πλάγιος τοῦ Τετάρτου.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων ψάλλονται καὶ ἄλλοι τινές· εἰσὶ δὲ τόσον στενωῶς συνδεδεμένοι μετὰ τῶν πρώτων ὥστε φαίνονται μὴ ἔχοντες διαφορὰν τινα (ὡς ἐκ τῆς συνηθείας), ἐνῶ πράγματι εἰσὶ πάντῃ διαφοροί. Εἰς τὸν Τέταρτον λ. χ. ὑπάγεται καὶ ὁ Λέγετος, ὅστις θεωρεῖται μέσος Τέταρτος καὶ ὅστις ἐστὶ κυρίως Δεύτερος Διατονικός.

Ὁ Βαρὺς ἐκτελεῖται διττῶς, ἐναρμονίως καὶ διατονικῶς· ἐναρμονίως δὲ πάλιν κατὰ κυριότητα (θέσιν) καὶ κατὰ μετὰθεσιν. Ὁ Πλάγιος τοῦ Τετάρτου ἐπίσης διατονικῶς καὶ ἐναρμονίως (ἢ λεγομένη Τριφωνία). Ὑπάρχουσι μάλιστα καὶ τινες μὴ κατέχοντες μὲν ἐκτεταμένον ἔδαφος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Μουσικῇ, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε παρεσέφρησαν καὶ οὗτοι λεληθότως, καθ' οὓς καὶ ἐμελοποιήθησαν ᾠσματὰ τινα· οἷον, Πλ. Τετάρτου χρωματικός (Σουζινάκι), Πλ. Πρώτου ἔχων βάσιν τὸν κάτω Κε (Χουσεῖνι ἀσηράν) καὶ εἰ τις ἄλλος. Πάντες δ' οἱ κλάδοι τοὺς ὁποίους γνωρίζομεν δι' Ἀραβοπερσικῶν ὀνομάτων εὐρίσκονται ἐγκατεσπαρμένοι ὡς ἄρτυμα μετὰξὺ τῶν διαφορῶν ἀργῶν πρὸ πάντων μαθημάτων.

Συμβαίνει δὲ μεταξύ τοῦ Πρώτου καὶ τοῦ Πλ. Πρώτου ὅτι συμβαίνει καὶ μεταξύ τοῦ Δευτέρου καὶ τοῦ Πλ. Δευτέρου. Δηλ. τὰ σύντομα μέλη ἔστι τὰ Εἰρμολογικὰ τοῦ Πρώτου ἤχου ψάλλονται εἰς Πλ. Πρώτου, τὰ δὲ σύντομα ἔστι τὰ Εἰρμολογικὰ τοῦ Πλ. Πρώτου ψάλλονται εἰς Πρῶτον ἤχον.

Κατὰ ταῦτα τὸ «Σοῦ ἡ τροπαιοῦχος δεξιὰ», τὸ «Τοῦ λίθου σφραγισθέντος» καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ Εἰρμολογικὰ τοῦ Πρώτου ἤχου ἀνήκουσιν εἰς τὸν Πλ. Πρώτου, πάντα δὲ τὰ Εἰρμολογικὰ τοῦ Πλ. Πρώτου, ὅσον τὸ «Ἴππον καὶ ἀναβάτην», τὸ «Τὸν συνάναρχον λόγον» κτλ. ἀνήκουσιν εἰς τὸν Πρῶτον ἤχον.

Γνωστὸν δὲ ὅτι τὰ Εἰρμολογικὰ τοῦ Δευτέρου ἀνήκουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν Πλ. Δευτέρου, ἐνῶ τὰ τοῦ Πλ. Δευτέρου ἀνήκουσιν εἰς τὸν Δεύτερον. Εἰρμολογικὰ τινὰ τοῦ Δευτέρου ψάλλονται εἰς Δεύτερον· οἷον Ἀπολυτίκια, Καθίσματα κτλ., ἡ δὲ διάκρισις εὐρηταί ἐν τῇ τελικῇ καταλήξει, ληγόντων τῶν μὲν τοῦ Δευτέρου ἤχου εἰς τὸν Δι, τῶν δὲ τοῦ Πλ. Δευτέρου εἰς τὸν Βου.

Τὰ Εἰρμολογικὰ τοῦ Τετάρτου ἤχου ψάλλονται εἰς ἤχον Λέγετον, ὅστις ἐστὶ μέσος Τέταρτος, ὡς εἴρηται.

Τὰ Εἰρμολογικὰ τοῦ Βαρύς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ψάλλονται εἰς ἐναρμόνιον Βαρὺν ἔχοντα βάσιν τὸν Γα κατὰ μετάθεσιν, ὡς εἴρηται (Πινακίδες). Τινὰ ὡς οἱ Μακαρισμοὶ κτλ. ψάλλονται εἰς Βαρὺν Διατονικὸν τὸν κακῶς λεγόμενον ὑπὸ τινῶν Πρωτόβαρον.

Τὰ Εἰρμολογικὰ τοῦ Πλ. Τετάρτου ψάλλονται ἕνια μὲν διατονικῶς, ἕνια δὲ ἐναρμονίως κατὰ τὴν λεγομένην Τριφωνίαν.

Ἐκαστος ἤχος ἀνήκει καὶ εἰς τὰ τρία γένη: τὸ Διατονικόν, τὸ Χρωματικόν καὶ τὸ Ἐναρμόνιον (Θεωρητικὸν Χρυσάνθου, σελ. 126, 130, 146). Ὡστε ἤχος Πρῶτος Διατονικός, ἤχος Πρῶτος Χρωματικός καὶ ἤχος Πρῶτος Ἐναρμόνιος καὶ οἱ λοιποὶ ὁσαύτως. Κατὰ ταῦτα τὸ «Τὸν τάφον σου Σωτὴρ» ὡς Καθίσμα ψαλλόμενον ἀνήκει εἰς ἤχον Πρῶτον Χρωματικόν· τὸ «Ταχὺ προκατάλαβε» εἰς ἤχον Τέταρτον Χρωματικόν, τὸ «Κατεπλάγη Ἰωσήφ» ὡς Καθίσμα ὑπάγεται

εἰς ἤχον Τέταρτον Ἐναρμόνιον, ἐὰν θελήσωμεν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ τεταρτημέριον τοῦ μεζονος τόνου ἀνήκει μόνον εἰς τὸ Ἐναρμόνιον γένος· τὸ «Τὸν τάφον σου Σωτὴρ» καθὼς καὶ τὸ «Χορὸς ἀγγελικός» ὡς Ἀπολυτίκια, ψάλλονται ὡς καὶ τὰ λοιπὰ Ἀπολυτίκια τοῦ Πρώτου ἤχου· τὸ «Κατεπλάγη Ἰωσήφ» ὡς Ἀπολυτίκιον, ψάλλεται ὡς καὶ τὰ λοιπὰ Ἀπολυτίκια τοῦ Τετάρτου ἤχου.

Κεφ. Β'. Περὶ τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ μέλους.

Τὸ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Μουσικῇ μέλος, ὡς πάντες οἱ ἀκροῶμενοι τῶν ἱερῶν ᾠμάτων γνωρίζουσιν, ἐστὶ διάφορον· συντομον, ὀλίγον ἄργον, ἄργότερον καὶ ἄργον. Καὶ τὸ μὲν σύντομον λέγεται Εἰρμολογικόν· εἴτε σύντομον Εἰρμολογικόν, ὅπως ὁ κανὼν «Ἀνοῖξαι τὸ στόμα μου» ψαλλόμενος κατὰ τοὺς Χαιρετισμούς. Τὸ μέλος τῶν Καταβασίων ψαλλομένων εἰς διπλοῦν χρόνον λέγεται ἄργον Εἰρμολογικόν. Τὸ μέλος τοῦ «Κύριε ἐκέκραξα», τοῦ «Πᾶσα πνοή» κτλ. ὅπως ψάλλεται κατὰ τὰς Κυριακάς καὶ Ἑορτάς λέγεται σύντομον ἢ νέον Στιχηρικόν. Τὸ Δοξαστάριον τοῦ Ἰακώβου ἀνήκει εἰς τὸ παλαιὸν ἢ ἄργον Στιχηρικόν. Τὰ Χερουβικά καὶ Κοινωνικά καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἀνήκουσιν εἰς τὸ Παπαδικόν μέλος.

Ἐπεισакτον ἢ ἐπειταγωγικόν μέλος λέγεται τὸ συγκείμενον ἐκ δύο γενῶν, Διατονικοῦ καὶ Χρωματικοῦ. Κυρίως δέον ἵνα λέγηται οὕτω τὸ ἐν τινι Διατονικοῦ γένους μέλει παρεμπίπτον Χρωματικόν ἐκτεταμένον· ὡς εἰς τὸ «Ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν Ἀγίων Σου,» τὸ «ἐὰν γὰρ τολμήσω τὸν ρύπον τῆς ψυχῆς μου», Τοιαῦτα καὶ τὰ «Τὸν Δεσπότην καὶ Ἀρχιερέα», «Ἄνωθεν οἱ Προφῆται», «Ἀλληλουῖα» τὸ ἄργον, «Χριστὸς ἀνέστη» τὸ ἄργον καὶ εἴτε ἄλλο.

Τὸ μέλος τοῦ Ἀποστόλου, τοῦ Εὐαγγελίου, τῶν Εἰρηνικῶν, τῶν Ἐκφωνήσεων καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων παραβάλλεται πρὸς τὸν Κομμὸν τοῦ ἀρχαίου δράματος ὅστις Κομμός οὔτε ἀνεγινώσκετο (ὡμιλεῖτο), οὔτε ἐψάλλετο, ἀλλ' ἦτο μέσον τι εἶδος ὁμιλίας καὶ ψαλμωδίας. Κομμός=κοπετός, θρήνος. Ἡ Ἀντιγόνη (Σοφοκλέους) φέρ' εἰπεῖν, ἐκόπτετο εἴτε ἐθρήνει συρομένη πρὸς τὸν τάφον ζῶσα.

Ἐπιθώμια δὲ μέλη λέγονται τὰ ἐπὶ τοῦ Βωμοῦ δηλ. τὰ ἐν τῷ ἱερῷ Βήματι ἀποκλειστικῶς ψαλλόμενα· ὡς τὰ Δύναμις τοῦ Βήματος, τὸ «Καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν» καὶ εἴτι ἄλλο. Τὰ δὲ λοιπὰ δύνανται νὰ λέγωνται ἐπιθώμια ᾄσματα.

Προσέτι ὑπάρχει μέλος Ἀρχαῖον, μέλος Θεσσαλονικεῖον καὶ εἴ τι ἄλλο.

Κεφ. Γ'. Περὶ Μαρτυριῶν.

Ἐπειδὴ αἱ χαρακτῆρες τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς δὲν ἔχουσιν ἴδιον φθόγγον, ἀλλὰ λαμβάνουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου, διὰ τοῦτο πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειαν μεταχειρίζομεθα Κλειδας εἴτε Μαρτυρίας μαρτυρούσας τὸν φθόγγον τῆς ἀτελοῦς, τῆς ἐντελοῦς καὶ τῆς τελικῆς ἐστὶν ὅτε καταλήξεως. Αἱ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ μαθήματος τιθέμεναι Μαρτυρίαι λέγονται ἀρχικαὶ εἴτε προκέφαλοι Μαρτυρίαι, αἱ δὲ ἐν τῷ μέσῳ ἀπλῶς Μαρτυρίαι.

Ἐν πάσῃ Μαρτυρίᾳ διακρίνομεν δύο τινά· τὸ μαρτυρικὸν γράμμα καὶ τὸ μαρτυρικὸν σύμβολον. Καὶ τὸ μὲν μαρτυρικὸν γράμμα δηλοῖ τὸ ποσόν, ἥτοι τὴν χορδὴν, τὸ δὲ μαρτυρικὸν σύμβολον τὸ ποιόν, ἥτοι τὸ εἶδος τῆς κλίμακος· π. χ. ἡ Μαρτυρία π_q σημαίνει ὅτι ὁ φθόγγος Πα εὐρίσκεται κανονικῶς ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ Μαρτυρία π_χ σημαίνει ὅτι ἡ χορδὴ Πα φθέγγει μὲν τὴν ἰδίαν βάσιν, ἀλλὰ τὸ ἐκ ταύτης μέλος ἐστὶν ὅμοιον πρὸς τὸν Λέγετον καὶ ἡ χορδὴ πλέον φθέγγει Βου καὶ οὐχὶ Πα· ἡ Μαρτυρία π_Δ σημαίνει ὅτι ἡ χορδὴ Πα φθέγγει τὴν ἰδίαν βάσιν Πα, ἀλλὰ τὸ ἐκ ταύτης μέλος ἐστὶν ὅμοιον πρὸς τὸν Τέταρτον καὶ καθεξῆς. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐνεκα τῆς κατὰ μετάθεσιν ἢ παραχορδὴν τιθεμένης Φθορᾶς· ὥστε κυριεῖαι ἡ Φθορὰ καὶ παραλλήλως ταύτῃ τὸ μαρτυρικὸν σύμβολον καὶ οὐχὶ τὸ γράμμα. Ἐννοεῖται ὅτι ἐν ταῖς παραχορδαῖς καὶ ταῖς μεταθέσεσιν αἱ ἐν τῷ μεταξὺ τῶν τετραχορδῶν χορδαὶ φθέγγουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀλίγον ὀξύτερον ἢ βαρύτερον τοὺς σχετικούς φθόγγους, ἐν δὲ ταῖς παραχορδαῖς καὶ ἡ τετάρτη χορδὴ τοῦ ἐτέρου τῶν τετραχορδῶν.

Αἱ Μαρτυρίαι καθὼς καὶ ἡ μελωδία διαίρουσιν εἰς τρεῖς τάξεις· Νητοειδεῖς, Μεσοειδεῖς καὶ Ὑπατοειδεῖς.

Ἡ μελωδία λέγεται Νητοειδὴς μὲν ὅταν ἐκτελῇται διὰ τῶν ὀξέων φθόγγων· Μεσοειδὴς δὲ ὅταν ἐκτελῇται διὰ τῶν μεσαίων φθόγγων καὶ Ὑπατοειδὴς ὅταν ἐκτελῇται διὰ τῶν βαρέων φθόγγων· ὡς μεσαῖοι θεωροῦνται ἀπὸ τοῦ Ζω ζ μέχρι τοῦ Κε κ συμπεριλαμβανομένων. Καὶ τί ἐστὶ Μέση, τοῖς πᾶσι δῆλον.

Τί δὲ ἐστὶν Ὑπάτη καὶ τί Νήτη;

Ἡ λέξις Ὑπάτη γίνεται κατὰ συγκοπὴν ἐκ τοῦ Ὑπερτάτη καὶ ἔπρεπεν ἡ ὀξύτατη φωνὴ εἶτε φθόγγος νὰ λέγεται οὕτω. Ἡ δὲ λέξις Νήτη γίνεται κατὰ συναίρεσιν ἐκ τοῦ Νεάτη. Νεάτος δὲ ποιητικῶς σημαίνει τὸν νέον, ἐπομένως τὸν ἔσχατον, τὸν τελευταῖον, τὸν κατώτατον καὶ ἔπρεπεν ἡ βαρυτάτη φωνὴ εἶτε φθόγγος νὰ λέγεται οὕτω· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τὴν κithάραν ἡ μὲν Ὑπερτάτη (Ὑπάτη) χορδὴ ἐξάγει τὸν βαρυτάτον φθόγγον, ἡ δὲ κατωτάτη (Νήτη) τὸν ὀξύτατον, διὰ τοῦτο Ὑπάτη λέγεται ἡ χαμηλοτάτη φωνή, Νήτη δὲ ἡ ὑψηλοτάτη. Ὡστε ὅταν λέγωμεν Ὑπάτην καὶ Νήτην ἐννοοῦμεν, οὐχὶ φωνήν, ἀλλὰ χορδὴν ἐξάγουσαν τοιάνδε ἢ τοιάνδε φωνήν.

Μαρτυρίαι τῆς Ὑπατοειδοῦς μελωδίας εἰσὶν ἀπὸ τοῦ Κε κ πρὸς τὸ βαρὺ μέχρι τοῦ Ζω ζ συμπεριλαμβανομένων. Τῆς δὲ Μεσοειδοῦς ἀπὸ τοῦ Ζω ζ πρὸς τὸ ὀξύ μέχρι τοῦ Κε κ συμπεριλαμβανομένων· Τῆς Νητοειδοῦς ἀπὸ τοῦ ζ_χ πρὸς τὸ ὀξύ μέχρι τοῦ Κε κ_χ συμπεριλαμβανομένων.

Μαρτυρίαι Ὑπατοειδεῖς: \sim Δ q λ $\gamma\gamma$ Δ q
 ζ ν π δ γ Δ χ
 » Μεσοειδεῖς: \sim Δ q λ $\gamma\gamma$ Δ χ
 ζ ν π δ γ Δ χ
 » Νητοειδεῖς: ζ' ν' π' δ' γ' Δ' χ'
 λ $\gamma\gamma$ q χ $\gamma\gamma$ Δ q

Εἰς τὰς τοῦ Χρωματικοῦ καὶ Ἐναρμονίου Γένους Μαρτυρίας τίθενται τὰ σχετικὰ μαρτυρικά σύμβολα.